

ADAM SANOALA

pôvodný slovenský muzikál

Divadlo Andreja Bagara Nitra

► Literatúra má byť ukazovateľom života svojej doby...
Má viesť kultúrny život svojho ľudu, má obrazmi
a slovami raziť cestu pokroku...
A taký by mal byť spisovateľ. Veď on je zrkadlom,
v ktorom sa vidíme a v ktorom nás vidia i budúce veky.
Ani v umeleckých dielach nezaujímajú nás vyhútaniny,
ale zaujímajú nás a účinkujú na nás len pravdy.

Ladislav Nádaši-Jégé

◀ Ale keď sa Slováci bližšie prizrieme, spoznáme dosť príčin
oduševniť sa za ňu. Sme takí chlapíci, ktorí sú hodní lásky.
Uvidíme, že v našom ľude je toľko nadania, bodrosti, vtipu,
dobromyseľnosti, že ho navzdor jeho mnohým,
mnohým chybám, ktoré sú však výsledkami
nedostatočnej výchovy, musíme k srdcu privinúť.

Ladislav Nádaši-Jégé

Tak rád sa vznášam sám
s ľahkosťou motýľov,
a neviem zostať tam,
kde som bol pred chvíľou.

Nepatrím do klietky,
neviem žiť skrotený.
Radšej smrť, ako sa
plaziť mám po zemi.

Milujem tajomstvá
a vôňu krásnych žien.
Cez kaluž preskočím
a kráčam tam, kde chcem.

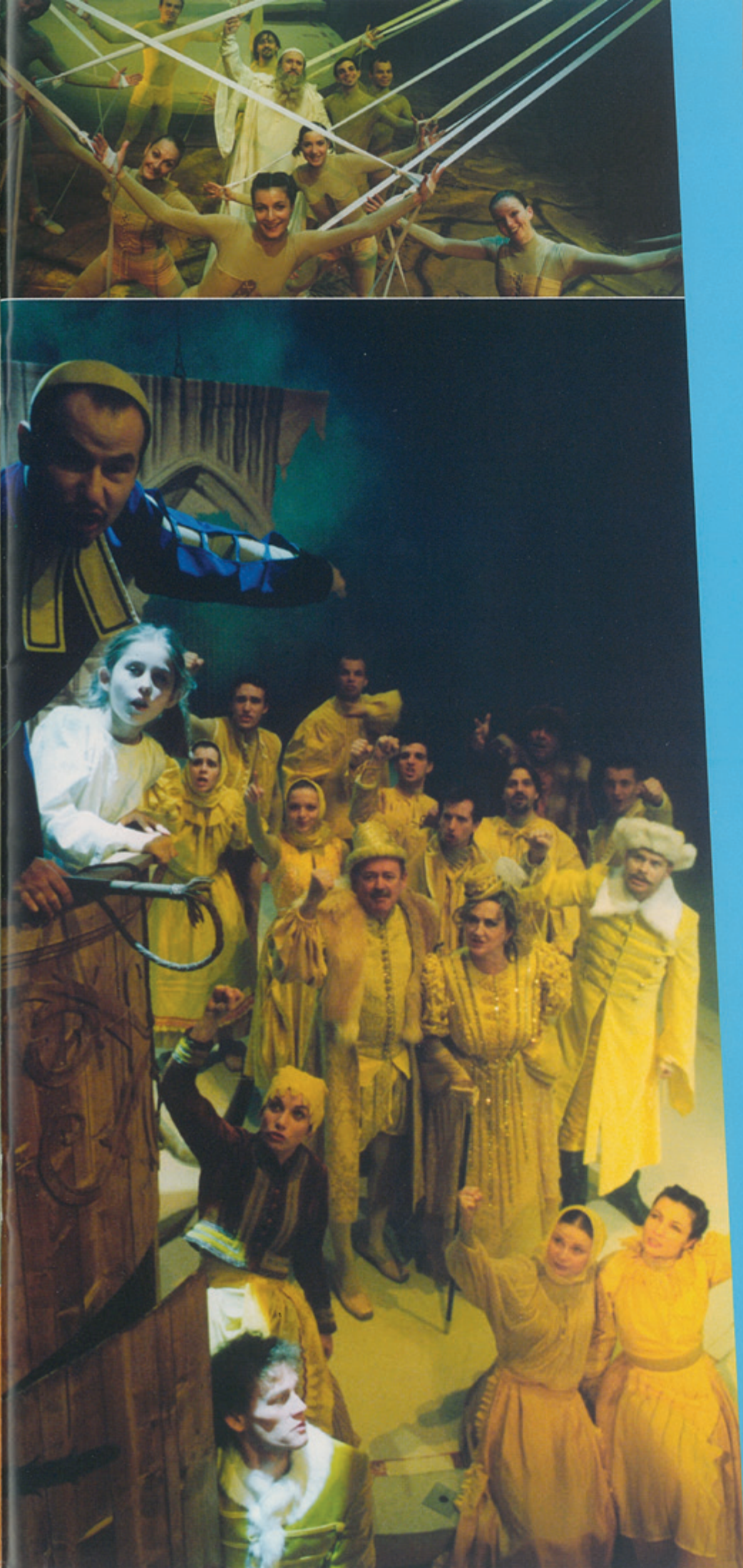
/: Voľnosť mi nevezmú, je to len vzduch.
Aj keď ma zabijú, nedám ju z rúk.
Aj keď ma zabijú, nedám ju z rúk. :/

Keď orol zakrúži,
zostávam nemo stáť.
Tak rád sa pozerám
na jeho majestát.

Myšlienky letia mi,
do výšky orích snov.
Nie, ja tu nebudem
úbohou korisťou.

Môj život musí byť,
ako ten orlí let.
Zo žabích perspektív
k vtáčim chcem vyletieť.

/: Voľnosť mi nevezmú, je to len vzduch.
Aj keď ma zabijú, nedám ju z rúk.
Ja svoju slobodu nepustím z rúk. :/

► Keď som sa so Šangalom po prvýkrát stretol, bol som ešte veľmi mladý. Scenáristicky som ho pripravoval pre televízny triptych (náš dnešný režisér Jozef Bednárík v ňom hral trnavského študentíka). Už vtedy som v duchu prosil autora románu Nádašiho-Jégého, aby mi odpustil voľnosť, s akou som s ním zaobchádzal.

Odvtedy som Adama ustavične nosil v sebe, prevracal som ho, menil a modeloval, domýšľal som jeho príbeh a rozvíjal som v ňom celkom nové motívy. Šangalov charakter sa mi z Nádašiho naturalistickej koncepcie „nahého človeka“, sácaného okolnosťami, vyvinul do aktívneho hrdinu, ktorý uchoпил svoj osud do vlastných rúk a stavia sa na odpor voči skostnatej tradícii, krutosti i zákernosti ľudí. Pri práci na librete som si uvedomil, že sa ono vlastne dotýka bolestí nášho súčasného sveta a jeho myšlienkové posolstvo je v podstate mojou životnou kvintesenciou - najmä v postave Bábkara.

Adam Šangala k nám síce prichádza zo 17. storočia, ale ja ho vidím ako naskrze súčasného mládenca - je ľahkomyselný a rozdrapovačný, niekedy pyšný, inokedy sklúčený, zápasí s temnými silami v sebe i okolo seba - no srdce má čisté a na cestu mu svieti plameň túžby po voľnom živote. Hovorí o potrebe slobody milovnosti, veľkorysosti a tolerance. O hodnotách, ktoré nám dnes tak veľmi chýbajú.

Jozef Paštéka

► Človek asi naozaj neunikne svojmu osudu... Keď sme sa pred premiérou muzikálu „Jozef a jeho zázračný farebný plášť“ na Novej scéne v Bratislave v roku 1994, po niekoľko-mesačných skúškach a po našej prvej spolupráci navzájom lúčili s Jožkom Bednárikom, sľúbili sme si, že sa o tri roky stretne na projekte o Adamovi Šangalovi. Tešil som sa, lebo už vtedy som mal chuť skúsiť napísať normálny „dospelácky“ muzikál (vtedy som mal za sebou pár „detských“). Tri roky prešli a neudialo sa nič. Sám som mal veľa práce a tak som, ako roky plynuli, na to aj zabudol. Osud asi nie a tak keď mi Bédo jedného letného dňa roku 2003 zavolať, či do toho idem, nemohol som odpovedať inak, ako áno. Bola to výzva, nielen pre žánrovú pestrosť, ktorú sme chceli v tomto muzikáli dosiahnuť - musel som zvládnuť všetko. Od ľudovky, cez typické árie, melodrámu, rap, smutné aj komické pesničky, až po triá, kvintetá, či gregoriánsky chorál a kontrapunktické formy. Bola to veľká výzva všetko toto skomponovať, naskúšať a nahráť v relatívne krátkom čase. Ak teraz čítate tieto riadky a čakáte na prvé tóny predstavenie, asi sa vám to podarilo. Osud je osud. Ani Adam ho nemal ľahký...

Vašo Patejdl

- ▶ Adam Šangala nie je žiadny svalnatý hrdina, vzpierач svojho osudu, idealistický Cyrano, či rozorvaný Hamlet. Dokonca to nie je ani ten náš prikrášlene zbožštený Jánošík, či antihrdina typu Kubo alebo Pacho. A predsa patrí do galérie postáv, ktoré prežívajú vo vedomí už niekoľkých generácií, a možno povedať, že čas mu pomaly, ale isto, vystavuje štatút nesmrteľnosti. Šangala totiž odmieta žiť v žabej perspektíve domácej zadubenosti a tuposti a sníva sen o veľkom svete. Intuitívne cíti, že svet je väčší, že ho treba spoznať a hlavne - netreba sa ho báť. Aj keď náš Adam putuje „len“ Slovenskom, zažíva život takmer až taký dobrodružný ako trebárs Fanfan Tulipan. A to vôbec nie je málo. Aj preto som do jeho zaľatých päsť vložil túžbu po voľnosti. Voľnosť je pre mňa v tejto chvíli väčšia kategória ako sloboda: veď vieme, že aj dnes je sloboda viacmenej virtuálnym priestorom, či rafinovane skonštruovanou klietkou. Práve voľnosť dáva Adamovmu osudu podobu orlieho letu. Vidí sa v ňom a sám sa ním napokon aj stane. Priznám sa, veľmi som pri písaní vnútorne sympatizoval s mladým Adamom. Možno o to viac, že (aj keď to mnohí nevidia), blíži sa doba, v ktorej sa meníme na bezcenné modulárne súčiastky, sluhov nových feudálov, cynicky sa usmievajúcich za modrastými sklami bánk, poisťovní, korporácií. Adamov osud je v tejto chvíli pre nás čímisi, čo nás aj napriek jeho tragickému osudu povznáša a čo nám dáva akú takú nádej, že na tejto zemi ešte hádam celkom nezvífazila tma vo vypraných mozgoch na jednej strane a cynická moc na druhej strane. Že sme nepovaliili základné hodnoty, ktoré dostal do svojej výbavy onen prvý Adam pri svojom stvorení na úsvite ľudstva.

Kamil Peteraj

Šťastie

Šťastie, šťastie,
to je zvláštny prídel
toho prášku, ktorý v prstoch mám.
Rád ho sypem
škovránkom do krídiel,
na ľuďoch ho občas vyskúšam.

Šťastie, to je koník
s bielou hrivou.
Prišlo ku mne, vyskočím naň rád.
Idem hľadať
nový život,
umýva ma zlatý vodopád.

Šťastie, šťastie,
čo je vlastne šťastie?
Keď sa spojí láska s rozkošou.
Keď pod srdcom
žene dieťa rastie,
keď má žena muža svojich snov.

/: Šťastie, to je orol,
ktorý krúži.
Ja v tom jeho kruhu stojím rád.
Šťastie, to je rosa
v prvom rannom lúči.
Dlhých krásnych bozkov vodopád. :/

Šťastie, šťastie,
to je niečo strašné,
keď sa láska s peklom zahráva.
Šťastie zomrie,
tam, kde zúria vášne
a začína dráma krvavá.

Šťastie, to sú
naklonené váhy
na tú stranu, kde je toho dosť.
Tak nastúp
do jeho mliečnej dráhy!
Premeň si ho celé na radosť.

Šťastie, šťastie,
zvláštna radosť bytia.
Nadýchni sa, keď ho zrazu máš.
Múdri sa ho
v správnej chvíli chytia.
Šťastie je, ak šťastie rozoznáš.

/: Šťastie, to je orol,
ktorý krúži.
Ja v tom jeho kruhu stojím rád.
Šťastie, to je rosa
v prvom rannom lúči.

Šťastie sa len zatrblicie
a už sa s ním lúčiš -
šťastie je: ak toto rozoznáš! :/

Ide zima, ľudia boží,
vytiahnite kabáty!
Najlepšie je v dobrej koži,
koža sa vždy oplatí.

Keď si líška, daj si líšku,
keď si zajac, postačí,
na zajačiu postavičku
lacný kožuch zajačí.

Keď si baran, rýchlo daj si
teplý kožuch z barana.
Aj keď baran nemá rozum,
kožky z neho ochránia.

Silákov, tých medveď láka
možno v krčme predvedú,
posmelení dobrým hriatym,
svoju silu medvediu.

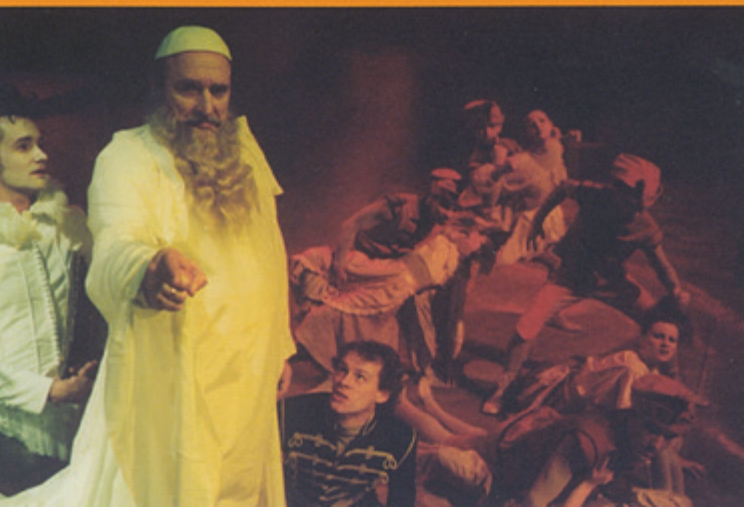
Milé dámy, z hranostaja
teraz treba kožuch mať.
Z hranostaja z nášho kraja,
v kostole sa predvážať!

/: Baranice, kožuchy,
idú z ruky do ruky.
Čo z nás má kto na duchu,
to vidíš na kožuchu.
To vidíš na kožuchu! :/

► Muzikálový hrdina z Oravy - to neznie veľmi „broadwaysky“... A je to trochu aj risk. Adam Šangala nepije dáмам krv ako Drakula, ani sa v nej nekúpe ako Bátorýčka, on sa jej bojí... Nevíťazí nad Angličanmi ako Johanka z Arku, nedokáže utiecť z väzenia na ostrove If ako gróf Monte Cristo, nebola mu dožičena Zorbova múdrosť, ani nevydáva tri spievajúce dcéry ako Tovje z „Fidlikanta na streche“... On nenosí trblietavé róby ako Zaza z „Klietky bláznov“ - viac sa podobá na obyčajných pešiakov života, na súčasných i minulých mladých, na nás všetkých, čo odchádzame od máj dobývať svet... Som rád, že náš muzikálový hrdina vie snívať, že túži po lietaní, že sa mu máli zatuchnutý priemer, že mu nestačia „žabie perspektívy“. Fandím mu, keď sa „odstriháva“ od šedivosti. Tlieskam mu, keď odmietne tancovať tupé zápečnícke tango a chce byť sám sebe pánom... Ale škripem zubami, keď Adam - tak ako je to u nás zvykom - priskoro zabudne na nadšené „hurá“, rýchlo sa podriadi, zachutí mu „klzanie po dúhe“ ľahšieho života. Sú chvíle, keď by som mu vylepil dobre myslené otcovské zaucho... Hovorím si, že náš hrdina by mohol byť múdrejší, zložitejší - ale vzápätí si vždy pripomeniem, že sme ho predsa vyhnali z klasickej literatúry do slovenského muzikálu, že chcem od neho možno priveľa... Utešuje ma, že viacrozmernejší pohľad na Slovákov si naše publikum nájde v románe Nádaših-Jégého, v „Jozefovi Makovi“, v „Červenom víne“, „Pomocníkovi“ alebo v súčasných hrdinoch Petra Pišfánka, či Tomáša Horvátha...

V muzikálovom Adamovi Šangalovi sa pokúšame oprášiť zabudnutý tvar stredovekej ľudovej divadelnej morality, či starodávnej „školskej hry“ na súčasný spôsob. Pozberali sme teda fotogenickú a „akčnú“ dejovú i situačnú „smotánku“ - „penu“ z Jégého príbehu, tak ako sa na muzikál patrí. Hudobne sme ju trochu našľahali, okorenili pesničkovou poéziou, scénickými gagmi a pokvapkali niekoľkými horkými kvapkami trpkosti a sarkazmu... Všetkým, čo majú radi klasické hudobné divadlo so spievanými hudobnými číslami a hereckými dialógmi ponúkame čosi, ako naivistický ľudový obraz: vyšívajú, spievajú, tancujú, uškŕňajúci sa i plačúci. Niekedy prostoduchý, ale ponúkajúci i pár tém na rozmýšľanie... Nič viac - nič menej!

Jozef Bednárík

JÉGÉ O SEBE ◀

Je pre mňa veľmi milé, že si mám sadnúť do výkladu a predstavovať človeka múdreho a rozsiahneho, akým sa pri najlepšej vôli cítiť neviem. Keď si pomyslím na v pamäti mi zostalé udalosti svojho života, tak sa mi ich ponúka dosť hodne takých, za ktoré sa hanbím, kdežto takých, s ktorými by som sa mohol honosiť, akosi niet. Ináč bol som vždy poriadnym filistrom, žijúcim v drobnom pohorskom mestečku a nedal som len zriedka príležitosť svojim spoluobčanom, aby ostrili svoje jazyky na mne. Možno len vtedy, keď som niektorého pacienta nápadnejšou virtuozitou poslal na druhý svet.

Narodil som sa v Dolnom Kubíne r. 1866. Môj otec bol advokátom a človekom pre tunajšie pomery neobyčajne vzdelaným. Ukazovali naň prstom už aj preto, lebo čítal anglicky a francúzsky a ešte v sedemdesiatich rokoch sa pustil do taliančiny. Ako medicína som študoval v Prahe na českej univerzite - som našiel medzi jeho knihami malý lievik anglickej reči. Zle som pochopil, lebo ma otec privrel, aby som každý večer čítal s ním anglicky. Keď som pomocou nemeckého prekladu bol prebral *Vicar of Wakefield*, krúšil ma Shakespearom. Sedávali sme i do jednej v noci, pravda - more patrio - pri víne a nafahovali či nešťastného Hamleta, či Leara na naše kopyto, pričom sme sa oduševňovali vzletnejšími miestami a deklamovali ich jeden nad druhého infámnu výslovnosťou. Matka nás vše poslala spať, nemajúc pre naše oduševnenie potrebného porozumenia, keď jej toho cirkusu bolo dosť.

Francúzskou gramatikou ma boli mučili ešte za chlapčevta a keď som z angličtiny nazbieral hodne i Francúzovi zrozumiteľných výrazov, dostal som náhodou

do rúk Gil Blasa s hodne erotickými ilustráciami, ktoré ma ukrutne vábili, i skúsil som ho čítať. S príjemným prevapením som pobadal, že ho rozumiem i pustil som sa i do francúzštiny. Keď som čítal francúzsky, bolo porozumenie taliančiny hračkou. Takým spôsobom som mohol čítať v pôvodine nemecky, francúzsky, taliansky, anglicky, no a pravda i česky a maďarsky a mal som možnosť požívať v reči autorovej veľkú čiastku znamenitých diel svetovej literatúry, následkom čoho je môj štandard umeleckého diela tak vysoký, že pán Krčméry ma opatril, ako kritika, vignetou: všetko devaluujúci.

Z cudzích literatúr mi je najsympatickejšia anglická. Zo Shakespeara dojemom najživšej pravdivosti účinkuje na mňa Caesar. Z Moliéra mi je veľmi milý Mizantrop, z Talianov mi je blízky Manzoni; nemeckí spisovatelia ma, vyjmúc Goetheho, nechávajú chladným. Uznávam vysokú cenu diel Franceca, Shawa a Wildea, ale pre ich za vlasy prítiahnuté paradoxy, ktoré sa mi zdajú veľmi lacnými, nehľadím na nich s veľkým rešpektom.

Nemám trpezlivosť čítať podrobné popisy, ktorými dej nenapreduje, a preto som nie vstave prečítal ani Forsyte Sagu, ani Proustove veci, hoc som ich aj zaplatil. Veľmi rád čítam starých rímskych a najmä gréckych klasikov.

Z Čechov sú mi milí Neruda, Němcová, Havlíček a Šmilovský, ďalej Březina, Bezruč a Wolker, ako aj Machar a Jirásek.

Vo výtvarných umeniach sa vyznám natoľko, že by som vedel z nich skúšku zložiť, napísať obstojný článok a že nahliadam, že nemám o hodnote umeleckého diela

ani šajnu. Kubizmu, futurizmu, pri všetkej dobrej vôli, nerozumiem a nerozumiem ani o nich písané pojednania, čo považujem za vážny nedostatok svojho duševného ústroja.

Vo svojich literárnych dielach, o ktorých si nenamýšľam, že by dosahovali stupeň dokonalosti, ktorý ja sám požadujem od umeleckého diela, je mojou snahou kresliť ľudí ako maliar, alebo karikaturista. Nahliadam, že sú ľudia, poväčšine slabí, smiešni, že sú vedení pudmi, nie rozvahou, že mravnosť považujú vo svojom najúprimnejšom vnútre len za hlúpe sekírovanie.

O kritikách si myslím, že sú veľmi znamenitou ustanovizňou, keď pochvália moje diela, nájdu v nich mnou samým netušené múdrosti, ale držím ich za ukrutne škodlivé, proti ktorým by sa mal vydať paragraf v zákone na ochranu republiky, keď chvália druhého spisovateľa a mňa strhajú. V tomto prípade je to jednoduché kazenie cudzieho majetku a malo by sa prísne trestať.

O svojom filozofickom názore na svet radšej nepíšem, lebo nechcem, ako značná čiastka slovenských kritikov, písať o veciach, do ktorých sa nerozumiem. Vcelku môžem povedať, že som zásadne, v teórii, dobrým človekom, v praxi som takým, ako Pán Boh dá.

Každá práca vyrastie vo mne ako dieťa v materí. Niečo zachytí moju pozornosť, alebo vzbudí môj záujem a pomaly to rastie, až sa to žiada na papier. Spracovanie je spojené so značnou námahou a som rád, keď mám prácu z krku, počas ktorej sa vždy zapovedám, že by som bol huncútom, keby som si ešte i druhý raz vzal takú

starosť na hlavu. Ale je to so mnou, ako so slabou ženou: príde zase záchvat lásky a ja mu podľahnem.

Predbežne nezamýšľam vážnejšieho útoku na zhovievavosť obecnstva.

Mojich prác, chvalabohu, len pomeňších, roztratených po rozličných novinách, by bolo dosť hodne, v podobe knížiek vyšli len dve, smutne v kútikoch sa hanbiace veselohry (Mia a Krpčeka sv. Floriána), dva zväzky rozprávok (Wienavského legenda a Z dávnych časov) a román Adam Šangala, o ktorom české kritiky sa tak milosrdne pekne zmienili, že by som nebol múdry, keby som k tomu niečo chcel prikladať. Bojím sa, že by som sa mohol preriecť a vyhrknúť s nejakou úprimnosťou. Lepšie bude: quita non movere!

Pravá láska

Láska mi pošepala najkrajší z príbehov.
Vedie ma za ruku, len neviem kam.
Kvet rastie do slnka,
ja chcem ísť len za tebou.
Najkrajší z príbehov,
patrí len nám.

Z márnosti šedivej je tu čas nádejí.
Už verím na zázrak. Viem, dá sa nájsť.
Som ruža čajová,
čo kvitne v záveji.
Viem hory prenášať,
chcem k slnku rásť.

Noc čo noc usínam s ľahkosťou púpavy.
Môj sen mi hovorí: On má ňa rád!
Len srdce chápe to,
čo nejde do hlavy.
Ak bude ešte rásť,
zbláznim sa snáď.

/: Nádherná, tajomná, čistá a vzájomná.
Tak láska narastá a človek málo jej má.
Nádherná, tajomná, čistá a vzájomná.
Tak láska narastá a človek málo jej má. :/

/: Príď už, Smrť, sfúkni mi už dych.
Skráť čas mojich dní posledných.
Tak som chcela všetkých milovať.
Napokon je z lásky biela inováť. :/

Už som ako vřba stará
a mám srdce búľľavé.
Často myslím na hrobára,
ty mi chodíš po hlave.

Vyslyš, Sestra, starú ženu,
zmeniť to už nemôžem.
Vezmi, si ma, poníženu,
nech ma navždy prijme zem.

/: Príď už, Sestra, sfúkni mi už dych.
Skráť čas mojich dní posledných.
Tak som chcela všetkých milovať.
Napokon je z lásky biela inováť. :/

Márne hladím svoje vrásky,
márne to chcem všetko skryť.
Môj osud je taký ťažký,
že sa mi viac nechce žiť.

V mojej duši slová prázdne.
Veľké ticho vo mne znie.
Chcem spočinúť sama na dne
a vydýchnuť sklamanie.

/: Príď už, Sestra, sfúkni mi už dych.
Skráť čas mojich dní posledných.
Tak som chcela všetkých milovať.
Napokon je z lásky biela inováť. :/

Biblio

ADAM SANGALA

pôvodný slovenský muzikál

voľne inšpirované motívmi z románu Ladislava Nádašiho-Jégého

I. a II. premiéra

28. a 29. novembra 2003

Veľká sála DAB Nitra

358. premiéra

54. sezóna - 2003/2004

libreto: **Jozef Paštéka**

hudba: **Vašo Patejdl**

texty piesní: **Kamil Peteraj**

spolupráca na scenári: **Jozef Bednárík a Svetozár Sprušanský**

dramaturgia: **Svetozár Sprušanský**

dramaturgická spolupráca: **Jana Liptáková**

hudobné naštudovanie a dirigent: **Július Selčan**

korepetície: **Július Selčan a Ľubomír Dolný**

hlasová príprava: **Lenka Paulíková**

choreografia: **Jaroslav Moravčík**

kostýmy: **Alexandra Grusková**

scéna: **Vladimír Čáp**

réžia: Jozef Bednárík

hudobná produkcia: **Július Selčan**

asistent réžie: **Matej Schneider**

asistent choreografie: **Miloslav Krajčík**

predstavenie vedú: **Ján Surovka a Michal Kožuch**

šepkárky: **Kamila Beřková a Zuzana Šopíková**

majster javiska: **Jozef Drobec**

stavba scény: **Miroslav Szabó, Miloš Kusenda, Gabriel Čepček,**

Karol Piršel, Milan Kořariřtan, Mário Kudlačík,

Juraj Uher, Boris Klinka st., Boris Klinka ml.,

Miloř Vlasák, Roman řingliar, Ján Oleár,

Jozef Palaky, Peter Pastierik,

Roman Eckhardt, Stanislav Levický

majster scénického svetla: **Peter Sarvař**

scénické svetlo: **Vladimír Krkořek, Roman řopík, Róbert Horváth,**

Ladislav Chobot, Ján Chytrý

scénický zvuk: **Ľubomír Mičko, Vladimír Kráľiček, Juraj Kóňa**

umelecký maskér a parochniar: **Emil Révay**

masky a parochne: **Erika Ľorincová, Anna Záhorská**

rekvizity: **Ivan Lachký, Peter Stoklas**

garderóba: **Kvetoslava Osuská, Ľudmila Bellová, Mária Balková**

Umelecko-technická prevádzka DAB pod vedením Ing. Štefana Ondicu. • Scénu, scénické doplnky a kostýmy vyrobili dielne DAB pod vedením Imricha Tótha. • Hudobná nahrávka bola realizovaná v štúdiu Slovenského rozhlasu Kořice.

Zbory: členovia speváckeho zboru Cecília pri Dóme sv. Alžbety v Kořiciach a členovia DAB Nitra.

Zvukový majster: Gejza Toperczer. • Hudobná réžia: Rudolf Henčel.

Mix a mastering hudobnej nahrávky: hudobné štúdio RELAX v Bratislave. • Zvukový majster: Jozef Krajčovič.

Divadlo Andreja Bagara Nitra

riaditeľ: Ján Greššo
šéfdramaturg: Svetozár Sprušanský
šéf umeleckého súboru: Marcel Ochránek

Osoby a obsadenie:

BÁBKAR	Leopold HAVERL • Ivo HELLER
ADAM ŠANGALA	Ivan MARTINKA • Milan ONDRÍK
BETKA POHÁNKOVÁ	Klaudia KOLEBUSOVÁ • Kristína TURJANOVÁ
GRÓFKA PRASKOVSKÁ	Gabriela DOLNÁ • Božidara TURZONOVÁ
BRIGITA PRASKOVSKÁ	Eva PAVLÍKOVÁ
ONDREJ PRASKOVSKÝ	Marcel OCHRÁNEK
GRÓF PRASKOVSKÝ	Anton ŽIVČIC
KRČMÁRKA JUDITA	Daniela KUFFELOVÁ
PASTOR KONÔPKA	Martin FRATRÍČ
GRÓF MARKOČ	Dušan LENCI
VENDELÍN POHÁNKA, otec Betky	Vladimír BARTOŇ • Jozef DÓCZY
ŠTEFÁNIA POHÁNKOVÁ, matka Betky	Adela GÁBOROVÁ • Eva VEČEROVÁ
KOHÚT	Juraj HRČKA
HAJTMAN SEKERA	Martin NAHÁLKA
ŠANGALOV OTEC	Ján GREŠŠO
ŠANGALOVA MATKA	Eva HLAVÁČOVÁ
RICHTÁR	Ivan VOJTEK
ZUZKA ŠTAHULIAKOVÁ	Zuzana MORAVCOVÁ
ANČA	Zuzana KANÓCZOVÁ
KMOTRA	Kristína GREPELOVÁ
KAPLÁN	Matej SCHNEIDER
MICHAL	Martin NAHÁLKA
SUSED	Peter KADLEČÍK
KMOTOR	Ján KOVÁČIK
FRAU ELSA	Eva HLAVÁČOVÁ
MLIEKARKA	Zuzana MORAVCOVÁ
STUŽKÁRKA	Kristína GREPELOVÁ
HRNČIARKA	Zuzana KANÓCZOVÁ
MEDOVNIKÁRKA	Eva HLAVÁČOVÁ
MAJSTER DUDÁŠ, pekár	Martin NAHÁLKA
MAJSTER ČIMBORA, vinár	Matej SCHNEIDER
MAJSTER GREGUŠ, kováč	Peter KADLEČÍK
BISKUP	Ján KOVÁČIK
PAJKO, Adamov brat	Samuel ADAMEC • Tomáš PUŠKÁR
RÓZKA, Adamova sestra	Karin MÉSZÁROSOVÁ • Kamila UHRINOVÁ
MIHVOK	Miloslav KRAJČÍK • Jaroslav UHRIN
BIELA LAŇ	Jelena KIRILOVA • Jana ŠIMOVÁ

DEDINČANIA (v alternáciách tancujú)

Lucia BOTTOVÁ • Lucia FIALEKOVÁ • Silvia GOCMANOVÁ • Jana KOLLÁROVÁ • Barbora KOVALČÍKOVÁ
Alena KRCHOVÁ • Michaela KRUMPÁLOVÁ • Katarína LIŠKOVÁ • Michaela MARKOVÁ • Eva PAPPOVÁ
Miroslava SNÍTILOVÁ • Peter ÁRENDÁŠ • Jiří BENA* • Marián HLA VATÝ • Juraj IVANČÍK • Juraj JÁNOŠÍK*
Lukáš MIŠČÍK* • Vladimír NEIRURER • Martin PARKÁNYI • Daniel STRAKA • Juraj SVEČULA
Peter ŠÁGHY* • Martin VARGOCKO* • Róbert ZEMAN

* člen Vojenského folklórneho súboru JÁNOŠÍK

Óda na zmenu

Počasie sa mení, krv sa s krvou miesi,
zas sa bude na víťazov píť!
Prídu iné mravy, na viedenské plesy
pôjdeme si opäť zakrepčiť.

Víťaz je vždy víťaz. Nie, netreba plakať,
nemôže sa páčiť každému.
Kto je trocha múdry, ten obráti kabát,
pripraví sa múdro na zmenu.

Nová moc už sedí hore na stoličici,
stará viera opäť zdobí našu hrud'.
Z rebelov sa stali verní katolíci.
Poďme, luteráni, naspäť prebehnúť!

Čo platilo včera, už neplatí zajtra,
kto nevetrí zmenu, nemá dobrý nos.
Morálka či pravda? Obyčajná handra!
Kto obráti kabát, ten má budúcnosť.

Kto obráti kabát, ten má budúcnosť!

Som anjel spadnutý,
som ruža v záveji,
pod srdcom počujem už detský plač.
Večer vždy modlím sa a žijem v nádeji,
že ešte prídeš snáď, že rád ma máš.

Že si ma zodvihneš
a k sebe privinieš
a povieš: sme traja, bude nás viac.
Že viac sa nestratíš, nepôjdeš nikam preč.
A šťastie bude rásť, v deľoch nám rásť.

Pán Boh mi dá chlapca,
budem ňa blízko mať.
Noc čo noc počúvať ten detský dych.
Jedenkrát dvoch mužov tak budem milovať.
Naveky vo mne sú a ja zas v nich.

Aj keď sa nevrátiš,
patríš mi naveky.
Budeš mi blízky vždy,
aj taký ďaleký.

Aj keď ma neprídeš
aspoň raz pohladkať,
budem ňa, môj milý,
vždy nežne rada mať.

- V roku 1923 Jégé v Slovenských pohľadoch uverejňuje román Adam Šangala. Až keď vyšiel odtlačok zo Slovenských pohľadov vo veľkom formáte v zelenej obálke, Trnkócy - kníhkupec v Dolnom Kubíne ho vložil vo výkladnej skrini a i s portrétom autora. Básnik Theo H. Florin spomína: „O tomto románe sa rozvinula debata vinou alebo "zásluhou" spišského biskupa Jána Vojtaššáka, ináč dobrého známeho Jégého. Spišský biskup vo svojom diecezálnom obežníku román Adam Šangala dal na cirkevný index. V tých časoch musel každý študent chodiť mesačne aspoň raz na spoveď. S čudnými pocitmi som sa našiel pred svojím spovedníkom. No, nezdržal ma dlho. Keď som mu na jeho prvú otázku, čo som čítal, odpovedal, že Adama Šangala, pán kaplán sa rozčeril, rozhorčene vstal zo stolca a odmietol ďalej spovedať.“

JÉGÉHO SVETONÁZOR A HISTORICKÁ TÉMA ◀

Dolnokubínsky lekár dr. Ladislav Nádaši (12.II.1866 - 2.VII.1940), ktorého slovenská verejnosť pozná pod pseudonymom Jégé, má v slovenskej literatúre trochu zvláštne postavenie. Patrí ešte do plejády veľkých realistických spisovateľov (Hviezdoslav, Kukučín, Timrava, Tajovský), ale sa už mnohými znakmi svojho diela od nich líši, a to v takej miere, že ho v istom zmysle vnímame ako nášho súčasníka. Súvisí to zrejme aj s tým, že podstatnú časť literárnych prác napísal po roku 1918, teda v úplne inej spoločenskej situácii, v akej tvorili slovenskí realistickí spisovatelia, ale ešte väčšmi s jeho svetonázorom, s jeho osobitým prístupom k človeku, ktorý rozhodným spôsobom ovplyvnil i jeho umelecké postupy.

Nádaši vstúpil do slovenskej literatúry v 90. rokoch minulého storočia niekoľkými poviedkami zo súčasného života, uverejnenými v Národných novinách a Slovenských pohľadoch. Študoval vtedy v Prahe medicínu a aktívne sa zúčastňoval spolkového života. Krátko pred jeho príchodom založili si slovenskí študenti v Prahe spolok Detvan, ktorý vyvíjal intenzívnu samovzdelávaciu činnosť. Mladý Nádaši prichádzal na týždenné schôdze s referátmi o svetovej literatúre (ovládal niekoľko svetových jazykov) a udivoval kolegov rozsiahlymi vedomosťami a vyhranenými literárnymi názormi. Základné poznatky o svetovej literatúre, histórii a umení vôbec získal už v rodičovskom dome. Jedným z Nádašihho podnetných vystúpení na pôde Detvana bol aj jeho referát o slávnom Zolovom diele Tereza Raquinová. Neskôr zhmuloval svoje názory na Zolu do zásadného článku Peniaze, uverejneného v Slovenských pohľadoch r. 1891. Nádašihho úsilie nestranné a objektívne analyzovať Zolovu tvorivú metódu nenašlo porozumenie ani medzi jeho vrstovníkmi, ani v slovenskej verejnosti vôbec. Tá odmietla Zolu apriórne ako autora nemravného a oplzlého. Už z tohto príkladu vidieť, že Nádašihho svetonázorový vývin sa uberal iným smerom, ako u väčšiny jeho generačných druhov. Ovplyvnený pozitivizmom a prírodnými vedami budoval si svoj „materialistický“ svetonáhľad a vteľoval ho postupne aj do svojho umenia. Nádašihho prvotiny sú nenáročné humoresky, ktorých spoločnou črtou je satira. Autor sa v nich prejavil ako bystrý analytik súčasných mravov. Ale už tu badať, že poznal Zolu. Zračí sa to predovšetkým z jeho vzťahu k človeku, ktorého poňal „biologicky“.

Roku 1891 skončil Nádaši pražské štúdiá a odišiel za lekára do Dolného Kubína, kde zostal až do svojej smrti. Súčasne prestal literárne tvoriť a venoval sa lekárskejmu povolaniu. Pacienti poznali ho ako lekára-ľudomila, ktorý liečil biedny oravský ľud takmer

zadarmo. Nádašihu rozhodnutie zanechať literárnu činnosť chápalo sa ako zrada na národných záujmoch. V časoch, keď sa literatúra stala jednou z foriem politického boja, dostával podobný čin, akokoľvek presvedčivo subjektívne motivovaný (Nádaši ho vysvetľoval rodinnými dôvodmi), takéto objektívne vyznenie. Nemálo bolo aj tých, ktorí obviňovali Nádašihu z maďarónstva a zapredanečva. Dnes sa pozeráme na problém ináč. Mladý Nádaši vyrastal v slovenskej domácnosti, ale na rozdiel od väčšiny príslušníkov realistickej spisovateľskej generácie, pochádzal z mesta, nie z dediny, a nemal preto taký bezprostredný vzťah k ľudu (to znamená k hegemonovi národa), ako mali iní. Neskoršia orientácia na svetovú kultúru a literatúru (najmä starovekú a renesančnú) ho od špecifických národných záujmov a potrieb len vzdalovala. Ani v jeho životnej filozofii - a to je rozhodujúce - nestáli problémy nacionálne na prvom mieste. Šlo mu vždy o človeka, o problémy etické a morálne.

Nádašihu mlčanie skončilo sa roku 1918. Prevrat a vznik samostatného štátu, Československej republiky, neaktivizoval literárne a spoločensky len Nádašihu. Slovenskej literatúre sa vrátil celý rad autorov. Štefan Krčméry, ktorý sám má veľký podiel na záchrane týchto spisovateľov pre slovenský život, nazval ich autormi „rozviazaných jazykov“. V tejto súvislosti bol napísal: „Oni nás zaujímajú nielen pre význam literárny, ale i pre zvláštnosť prípadu samého. Myslíme tu na tých spisovateľov slovenských, ktorých zlé pomery predvojnové boli zdanlivo umlčali, ale zázrak oslobodenia priviedol ich po mnohých rokoch k novému alebo vôbec prvému rozkvetu. Takýchto spisovateľov máme niekoľko a medzi nimi i spisovateľov veľkého významu... Patria doň i dva zjavy v slovenskom živote prvotriedneho významu. Sú to Martin Kukučín a Jégé (dr. Ladislav Nádaši). Kukučín vrátil sa Slovensku a literatúre roku 1922 po tridsaťročnom exíliu a päťnásťročnom zmĺknutí, aby rozvil poslednú bohatú fázu svojho tvorenia. Jégé po nepatrných počiatkoch z rokov 1890-tych a po štvrtoročnom mlčaní rozvil sa počínajúc rokom 1922 náhle v spisovateľa tiež prvotriedneho významu. Do poprevratných pomerov priniesol si Jégé množstvo literárnych námetov, postrehov, pozorovaní života okolo seba i vyhranené životné a svetonázorové stanovisko. Oddávna ho lákala história, a preto nie div, že väčšina próz, ktoré uverejnil v prvom povojnovom desaťročí, má historický charakter. Jeho vzťah k dejinám, k historickému vývinu je však podstatne iný, ako bol napr. vzťah štúrovskej generácie, ktorá prvá v rozsiahlejšej miere udomácnila v slovenskej próze historické námety. A preto aj jeho historická próza má iný ráz. Štúrovskí prozaici používali históriu na podopretie súčasných národných a politických požiadaviek. Veľkosť národnej minulosti mala posilňovať prítomné politické snahy slovenského národa. Tento vznešený cieľ ovplyvnil charakter ich historických prác. Romanticky nadnesené historické postavy hovorili jazykom súčasníkov a zdôvodňovali oprávnenosť prítomného zápasu o slobodný život Slovákov.

Jégé, a dôkazom je aj román Adam Šangala, díva sa na históriu úplne inak. Aj on sa vydáva na dlhú cestu dejinami, aby priniesol svojim súčasníkom poučenie. Ale je to poučenie iného druhu. Jégého zaujíma predovšetkým problém: kto je človek, odkiaľ prichádza a kam smeruje. Kládne si teda filozofickú otázku a história mu má na ňu odpovedať. Pravda, ani k histórii

nepristupuje nepredpojata, ale ovplyvnený vlastným svetonázorom, vlastným životným presvedčením, vlastnou skúsenosťou. Ako si teda rieši nadhodený problém? Dospieva k názoru, že človek je v svojej podstate zvierateľom, organickou súčasťou prírody, riadiacou sa prírodnými zákonmi, posledným vývinovým článkom v rade živočíchov. Posmešne ho nazýva „kráľom zvierat“. „Zvieracia“ prirodzenosť determinuje správanie sa človeka a ovplyvňuje jeho činy. Rozvoj civilizácie nahromadil v ľudskom vedomí isté spoločenské konvencie a tie im bránia v prirodzených, t.j. zvieracích reakciách. Pod uhladeným povrchom však driemu staré šelmy. Ľudské chovanie neriadi sa rozumom, ale slepými pudmi a vášňami. Autor privádza svojich hrdinov zámerne do takých situácií, kde z nich spadne celá výchova a odhalí sa ich „podstata“. Ak si štúrovskí autori privolávali históriu na podporu oprávnených národných požiadaviek, Jégé si ju privoláva, aby nám dokázal, že človek sa vo svojej podstate nemení. Nastavuje súčasnosti historické zrkadlo. Pravda, Jégé nechce byť len diagnostikom, má ambície byť aj „lekárom“. Preto vovádza do biologicky, či fyziologicky poňatého sveta mravné kritérium. Človek nie je len zvierka, má vo svojom vnútri i priestor duchovného a ten musíme rozširovať a potláčať to zvieracie, to prírodné v nás. Sám formuloval tento problém nasledovne: „Zabúdame, že sme my ľudia vlastne zvery. Na božský obraz stvorené zvery: ženie nás hlad a pud lásky, ale len ten, ktorý pôsobí, aby plemä nevyhynulo. Život jednotlivcov a jestvovanie národov sú od prvopočiatku naplnené bojom jedného proti druhému... Niet pochybnosti, že by celé spoločenstvo malo byť zbytkom všetkého, keby jeho hybná sila nebola zverská dravosť, závisť a nenávisť, ale všetkých spájajúca láska, trpezlivosť a porozumenie. A to by malo byť to božské na tom ľudskom zverovi, ktoré sa tak zriedka a v takej miere nachádza v ňom. Ale chvalabohu, nachádzame ho predsa. A keď sme i zo zeme povstalé a do zeme sa navracajúce zvery, predsa je v nás ten prvok božskosti, ktorý nás ženie do boja i proti tej zverskosti ľudskej prírody. Nachádzajú sa medzi nami mužovia, ktorí vedia nanútiť svoje vznešené ideály i nám, biednejším, chudobnejším účastníkom tejto božej milosti“. Čiže: to ľudské zviera sa musí zbožšťovať, ak sa chce počlovečiť. Tu si podáva ruku Jégého materialistický determinizmus (sám osebe veľmi pesimistický) s kresťanským poňatým spiritualizmom ako nádejou a zdrojom optimizmu.

Jégého názor na človeka (blízky naturalistom) a na historický vývin ovplyvnil výrazným spôsobom i „obraz života“ v jeho prozaických prácach. Uňho historické scény nehýria farbami kostýmov, pretože on každú epochu z tých kostýmov vyzlieka a ukazuje nám, čo je pod nimi. Miesto historických kulís uplatňuje tu Jégé opis zaostalého fyzického bytia i ľudského vedomia (jedno s druhým uňho dosť mechanicky súvisí), do popredia sa vysúvajú negatívne ľudské vlastnosti: násilnosť, podlosť, zbabelosť, živočíšne sebeckto. Atmosféra jednotlivých diel je ťažká, na všetkom leží tieň ľudskej krutosti. „Málo je dobrých“, hovorí Jégé a preto je v jeho tvorbe málo svetla, jasú a prevládajú čierne farby. Ale práve tí dobrí sú „soľou zeme“, oni potískajú vývin spoločnosti od tmy k svetlu. A tak vkladá Jégé do každej práce postavu nezištného mravného jednotlivca, ktorý prekonáva svoju dobu a fahá ju z otroctva k slobode, z okov nevedomého, pudového života k uvedomelému, dôstojnému bytiu. V románe Adam Šangala je to evanjelický farár Konôpka.

Ani jedno umelecké dielo, a teda ani román Adam Šangala, nedá sa zredukovať len na základnú ideu, ktorú autor do diela vložil. V tomto románe ju objavujeme v dialógoch medzi Adamom Šangalom a Konôpkom, v Konôpkových názoroch a meditáciách a nepriamo aj v samotnom príbehu. Presakuje cez jednotlivé epizódy a stmeluje krivoľaký tok deja a rozličné prostredia i postavy v jeden organický celok. Okrem obnažovania základných ľudských vlastností, okrem hľadania odpovede na otázku, čo je človek, má autor v tomto románe aj iné ambície: predstaví nám historické obdobie, do ktorého vsadil dej svojho románu, pokiaľ možno v charakteristickom priereze. Preto dá putovať svojmu Adamovi krížom cez celé Slovensko, z Oravy až do Trnavy a vovádza ho postupne do všetkých sociálnych prostredí. Poznávame s ním nielen poddanský ľud, ale aj meštiansvo a feudálne panstvo, zoznamujeme sa so svetskou i cirkevnou hierarchiou. Ožíva pred nami feudálny svet bezprávia a panskej svojvôle, svet mravne spustnutý, v ktorom sa poddaný nepovažuje ani za človeka a v ktorom krivda vífazi nad pravdou a spravodlivosťou. Kladúc dôraz na túto stránku Jégého zámeru, takto vysoko ocenil román Adam Šangala kritik František Votruba: „Je to významný román, zameraný realisticky, z dejov i pomerov prvej štvrtiny 17. storočia, písaný s mimoriadnou a prenikavou znalosťou politických, náboženských, myšlienkových a kultúrnych problémov tejto doby v skutočnom živote. S tou realnosťou, ako žili poddaní sedliaci, šľachtici, meštania, vojaci a strašní prisluhovači panskej samopašnej súdnej spravodlivosti, od drába cez žalárniku s hladomorňou, až po kata, ktorý účinkoval v každom významnom hrade a v každom meste pri mučidlách, dereši, popravnom špaluku alebo pri šibenici. A cynické kupčenie šľachty s náboženským vierovyznaním, keď zemskí páni preskakujú od katolíctva k evanjelictvu alebo naopak, podľa toho, koľko sa im za to zaplatí, alebo aké iné zisky im kynú a ako je to mocensky výhodné, a hneď aj prenasledujú tých, s ktorými včera boli jednej viery - to bolo panské zamestnanie, neobyčajne výnosné v tej dobe.“

Votruba podčiarkol prenikavú znalosť historickej problematiky v Adamovi Šangalovi. Tá je naozaj obdivuhodná a aj z tohto dôvodu patrí tento román medzi najlepšie historické prózy v slovenskej literatúre dodnes. Je historicky hodnoverný a má i svoju dokumentárnu hodnotu. Ale „realizmus“ historických povestí a románov Jégého má iný pôvod. Akokoľvek sa to zdá pri historických témach paradoxné, spočíva v autorovom zážitku, v dlhoročnej životnej skúsenosti, v intímnej znalosti ľudskej povahy. Autorovi pomáha aj presvedčenie, že človek sa v podstate nemení. Ono mu umožňuje použiť v románe s historickou tematikou vlastný skúsenostný materiál, len navlečený na historickú osnovu. Medzi jeho poviedkami zo súčasnej Oravy (napr. Kozinský mlyn a iné) a obrazmi zo života Oravy v Adamovi Šangalovi, to jest v historickom románe, niet takmer rozdielu. Životná poloha v oboch prípadoch je veľmi podobná. V Adamovi Šangalovi je mierny posun k väčšej zaostalosti spoločenského „bytia“ a primitívnosti spoločenského „vedomia“.

Vladimír Petřík

(z doslovu k vydaniu románu L. Nádašho-Jégého Adam Šangala, Tatran, 1970, Bratislava, str. 268-276)

Vábil ma orlí let,
často som dlho stál,
v daždi a nečase,
hore, na štítoch skál.

Slobodne dýchal som
nádherný majestát.
Len vzduch si ukradnúť,
veď to sa netrešťa.

Tým vzduchom voľnosti
srdce sa opilo.
Nebol som hrdinom,
nechcem byť mohylou.

/: Voľnosť mi nevezmú, je to len vzduch
Aj keď ma zabijú, nedám ju z rúk.
Aj keď tu nebudem, nedám ju z rúk. :/

CALIBRUM®

MÁ TO V SEBE.

JEDNA TABLETA VÁM DENNE DODÁ PRESNÚ DÁVKU VITAMÍNOV
A MINERÁLOV A NAVIAC ACTIVIN.

CALIBRUM® je multivitamín s minerálmi, ktorého moderné zloženie neustále reaguje na najnovšie medicínske poznatky. Jedna tableta multivitamínu s minerálmi CALIBRUM® doplní presne tie látky, ktoré váš organizmus potrebuje pre každodennú obnovu a posilňuje tak vašu imunitu. Jeho zloženie reaguje na špecifické stravovanie obyvateľov v Slovenskej republike a odborníci na zdravú výživu ho neustále zlepšujú. **Každá tableta obsahuje 13 vitamínov, betakarotén, 14 minerálov a teraz okrem toho ešte aj ActiVin®.**

ActiVin® je prírodný výťažok z jadriek červeného kalifornského hrozna vyznačujúci sa silnými ochrannými účinkami, ktoré sú preverené klinickými štúdiami. Chráni organizmus pred dymom, smogom a inými látkami vznikajúcimi v zaťaženom životnom prostredí, a navyše pomáha eliminovať vplyvy chemických prísad v potravinách. **ActiVin®** chráni tráviacu sústavu pred nepriaznivými vplyvmi stresov a zlých stravovacích návykov. Chráni bunky pred poškodením a pozitívne podporuje ich rast. Pôsobí proti usadzovaniu cholesterolu v cievach a znižuje riziko infarktu myokardu.

od **A**friky
po **Ž**raloky!

IKAR

UNIVERZUM

VŠEOBECNÁ OBRAZOVÁ
ENCYKLOPÉDIA

fakty

viac
5 000 tém

údaje

prehľady

12 000
obrázkov

poznania

A—Ž

1000 strán - tisíce poznatkov!

www.ikar.sk, www.media-klub.sk

ADAM SANGALA

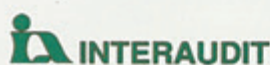
Za podporu inscenácie ďakujeme:

ZENTIVA

SLOVENSKÁ
SPORITELŇA

Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky

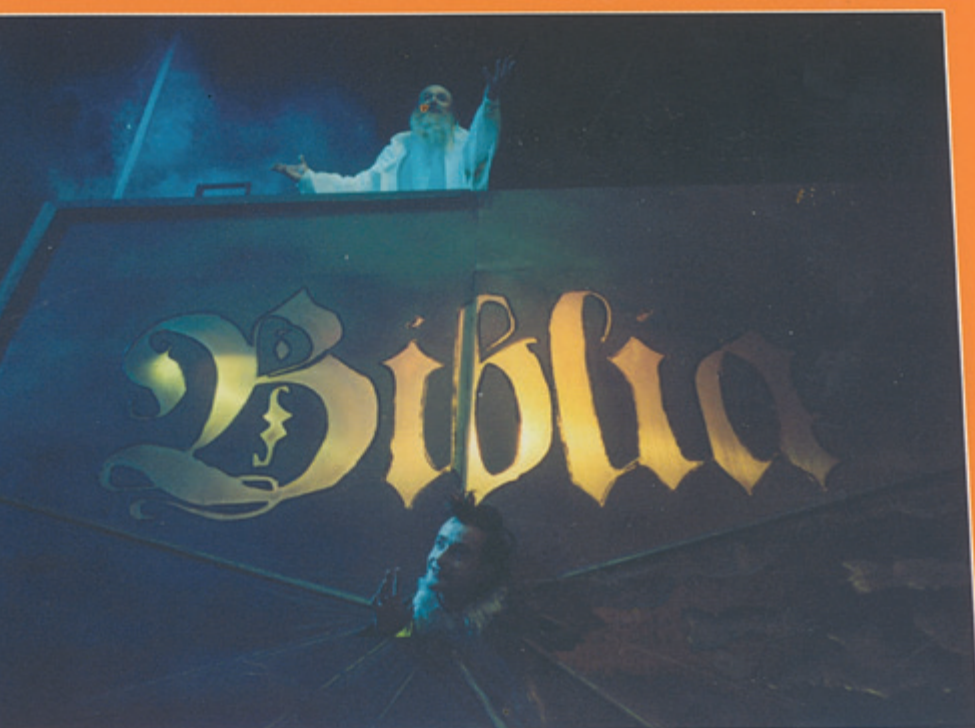
Nesmúť, chlapče, je to sen!
On Ťa ďalej ponese.
Tam, na koniec vtáčích ciest,
kde začína raj!

Nezostarneš ako my,
sú tam iné zákony.
Tu dolu je plač a tma.
Tak sa teda maj!

Aj ty tu raz budeš stáť,
z výšky na zem pozeráť.
Sám budeš ten orlí let -
Tak sa odpútaj!

V nebi nie je žiadny bôh,
tam naň každý zabudol.
Dajú ti hneď dolu kríž
a ty - poletíš!

Program Divadla Andreja Bagara v Nitre

k inscenácii muzikálu J. Paštéka - V. Patejdl - K. Peteraj: ADAM ŠANGALA

Zodpovedný redaktor: Ján Greško

Zostavil: Svetozár Sprušanský

Texty piesní: Kamil Peteraj

Fotografie: Anton Sládek

Ilustrácia a design: Mgr. art. Petra Štefanková

Tlač: Tlačiarne BB, spol. s r. o., Banská Bystrica

2003